

Bevezető

Jelen kötetben, amely doktori disszertációm részben módosított változata, a csíkmaradasi juhászat 20–21. századi változásait vizsgálom, a pásztori életmódra és tárgyi világra összpontosítva. A kutatást 2009 és 2012 között a Hargita megyei felcsíki településen, Csíkmaradason végeztem, továbbá a kutatás terepeként szolgáltak azok a legelők, pásztorok számára kialakított nyári szálláshelyek, ahol kutathatóvá vált a pásztortevékenység és az ehhez kötődő eszköztár.

Kutatásom alapvető célja a csíkmaradasi juhászok jelenkori életmódjának és tárgyi világának változásvizsgálata. Mindezt egy olyan, juhászattal foglalkozó, pásztorcsaládban szocializálódott egyénre fókuszálva próbáltam megvalósítani, akinek a mindennapi tevékenységén át szemléltetni tudtam a csíkmaradasi juhászat különböző vetületeit. Egy másik célom az, hogy megfigyeljem a napjainkig használatban levő eszközöket, és rákérdezzek a ma már nem használt tárgyakra, odafigyelve arra, hogy mi lehetett az oka egy-egy eszköz használatból való kikerülésének, tekintetbe véve a modernizáció, globalizáció és fogyasztói kultúra hatását, ugyanis ezek a tényezők többnyire a hagyományos pásztoreszközök gyáripari termékekkel való helyettesítését eredményezték.

Az eszközök kapcsán kiterjed a figyelmem arra, hogy a juhászok napjainkban alkalmaznak-e manuális technikákat eszköztáruk tárgyainak elkészítésére. Megvizsgálom azokat az eszközöket, amelyeket a pásztor saját maga készített (faragott), figyelembe véve, hogy ezeknek kivitelezéséhez milyen famegmunkálási technikákat alkalmazott.

Egy naskalati eszténa teljes tárgykészlete által szemléltetem azt, hogy napjainkban a juhászok a havasi pásztorkodás ideje alatt mekkora tárgypopulációt vesznek igénybe, és azt hogyan használják. Az eszténa tárgyainak vizsgálata mellett kiterjed a figyelmem egy csíkmaradasi bács, Vánicsa Imre lakókörnyezetének a vizsgálatára is. A szobabeosztás és a lakásbelső tárgyainak vizsgálatával a Vánicsa család életmódbeli sajátosságaira világítok rá.

Mindezek mellett azt is vizsgálom, hogy a falu lakosai hogyan viszonyultak régen és ma a juhászokhoz, tehát közösségen belül a juhászok társadalmi megítélését is fontosnak tartom tisztázni. Főként a kutatásom központi alakjával, Vánicsa Imrével kapcsolatban álló juhtartó gazdák elbeszélésein át próbáltam érzékeltetni azt, hogy a falubeliek hogyan vélekednek a pásztorokról, milyen kapcsolat áll fenn a juhosgazdák és a felelős pásztor (bács) között, továbbá a gazdáknak milyen elvárásaik vannak azokkal a juhászokkal szemben, akikhez évről évre számba adják juhaikat.

Jelen vizsgálatot egyrészt azért tartom fontosnak, mivel eddig Csíkmaradason nem történt olyan jellegű kutatás, amely a juhászatot, mint életmódbeli sajátosságot vizsgálta. Másrészt olyan, a juhászat eszköztárára irányuló kutatást sem végeztek, amely egy egyénen keresztül láttatta a vizsgált eszközállományt, figyelve arra, hogy

azokat ki készítette, mikor kerültek használatba, mi volt a funkciójuk, az idők során milyen funkcióváltáson estek át, hogyan öröklődtek generációról generációra, és mi játszott közre azoknak használatból való kikerülésekor. Ezt a fajta szándékot az is nyomatékositja, hogy a múzeumokban őrzött pásztoreszközöknek sem történt meg az ilyen jellegű vizsgálata, így azok többnyire múzeumi raktárakban őrzött, funkciót veszített darabokként vannak nyilvántartva.

A kutatás módszerei

A gyűjtés és feldolgozás módszerei

Az általam alkalmazott kutatói módszereket egyrészt a gyűjtés és feldolgozás módszerei jelentették. Ez helyszíni terepmunkában nyilvánult meg, amelyet 2009 és 2012 között, több fázisban valósítottam meg. A terepmunka során kötött és kötetlen beszélgetések segítettek elő az adatgyűjtést.

2009 áprilisában készítettem a csíkmadarasi pásztorkodásra, juhászatra irányuló első interjút. Ekkor négy személlyel, Ördög Antal marhapásztorral, az egykori juhásszal, Fazakas Árpáddal, illetve Dombi Péter és Antal Biró Imre jelenlegi és egykori juhtartó gazdákkal folytattam hosszabb beszélgetést.

Ezt követően interjúimnak egy része a csíkmadarasi bács, Vánca Imre tevékenységéhez, másrészt az egykor juhászban tapasztalatot szerzett falubeliekhez (bácsokhoz, az egykori juhtartó gazdákhöz) kötődött. A Vánca Imrével folytatott félig strukturált beszélgetések egy-egy meghatározott tematika mentén valósultak meg. Legelső alkalommal 2009 decemberében a juhászév egyik meghatározó eseményére, az *őszi juhelhányásra* fókuszálva készítettem vele interjút. A beszélgetéshez a kiinduló pontot a 2009. november 25-én, Csíkmadarason lezajlott *juhelhányás* jelentette. Az eseményt megfigyelve digitális fényképeket készítettem, amelyeket papír alapú fénykép formájában elvittem a bácsnak. Az ajándékba vitt fényképek a bácsot nyitottabbá tették a kommunikációra. A fényképekből is ihletődve, ez alkalommal rákérdezhettem a szokáshoz kötődő – kivülálló megfigyelő státusomból fakadóan – rejtve maradt jelentéstartalmakra. A báccsal készített, soron következő interjú 2011 decemberéhez kapcsolódik. Otthonába ellátogatva, gazdasági kapcsolathálójának feltérképezése céljával készítettem interjút. A juhtartásra és a mezőgazdasági munkákra irányuló tevékenységeket véve alapul, megpróbáltam rögzíteni azokat a kapcsolatait, amelyek rá nézve gazdasági-üzleti szempontból meghatározóak. Vánca Imrével a harmadik interjút 2012 januárjában készítettem. Ekkori gyűjtésem célja a bács élettörténetének rögzítése volt.

További interjúalanyok az egykor és napjainkban is juhászattal foglalkozó csíkmadarasi lakosok, illetve a korábban vagy jelenleg is juhokat tartó gazdák köréből kerültek ki. Az interjúk fő témái a juhászat tárgyi kultúrája, a juhészenák világa, a juhászok társadalmi megítélése és a juhászszokások voltak. 2011 májusában Fazakas Árpáddal, Péter Dénessel, Péter Terézzel, Antal Biró Imrével és feleségével, Antal Biró

Irénnel, 2012 januárjában A. J.-vel, Imre Jánossal és a már említett Antal Biró házaspárral, 2012 áprilisában pedig Péter Ferenc, Fazakas Áron, Biró Imre, Pál Anna és B. D. juhtartó gazdákkal készítettem interjút.

Szintén a 2012-es évben kutatásom további interjúalanyai voltak a bács felesége, Vánca Éva és a fejőpásztor, Fazakas Csaba. A velük folytatott beszélgetések a Vánca család lakáskultúrájához és a naskalati eszténa tárgyi világához kötődtek.

A terepmunka során az interjúkészítés mellett nagy hangsúlyt kapott a fotódokumentáció készítése, amely főként kutatásom központi alakjának, Vánca Imrének és családjának lakóterére, a juhászat helyszínére, valamint a pásztorkodáshoz kapcsolódó eszközökre irányult. Látva a család fényképek iránti érdeklődését, a terepen készült digitális fotók közül a legsikeresebbeket papír formában eljuttattam a családhoz. A család részéről egyfajta igény alakult ki a fotók birtoklására. Minden egyes találkozás után arra kértem, hogy digitális vagy papír formában vigyem el nekik a fényképeket. A Vánca házaspár kutatási eredményeim közzététele iránt is hasonló érdeklődést tanúsított. A báccsal felvéve a kapcsolatot, már az első találkozási alkalommal fontosnak tartottam hangsúlyozni azt, hogy az interjú adatait és a terepen készült fotókat doktori disszertációm forrásanyagaként fogom felhasználni. Annak lehetőségét is tudtára adtam a házaspárnak, hogy kutatási eredményeimnek egy részét publikálni fogom. Ezzel kapcsolatban, kezdetben kisebb bizalmatlanságot éreztem a házaspár részéről, de miután többször visszatértem hozzájuk, látva a téma iránti elkötelezettségemet, segítőkészek voltak és igyekeztek megválaszolni kérdéseimet. Egyfajta elvárás alakult ki bennük arra nézve, hogy – a fényképekhez hasonlóan – eljuttassam nekik a róluk született publikációm is. Érdeklődve várta a házaspár a megjelenő cikkeket, és büszkeséggel töltötte el őket az, hogy róluk, „egyszerű emberekről” tudományos dolgozat vagy folyóiratcikk látott napvilágot.

Vánca Imre lakókörnyezetének és szintén az ő tulajdonában levő eszténa-eszköztár tárgyainak teljességre törekvő vizsgálata azt a célt szolgálta, hogy a használati eszközöket ne saját kontextusukból kiragadott tárgyakként, hanem az életmód szerves részeként tárgyaljam.

Kutatásom a Fél Edit és Hofer Tamás-féle átányi kutatási módszerhez is igazodott, azzal a különbséggel, hogy a használati tárgyakra fókuszálva nem egy teljes faluközösség, hanem egy falu felelős pásztorának az életmódját vizsgáltam. A szakirodalmi tájékozódás során igyekeztem a legújabb tárgyvizsgálatok eredményeit felhasználni, ennek köszönhetően a MaDok kutatási program eredményeként született publikációk szemléletmódját is beépíthettem saját kutatásomba.

Az értelmezés módszerei

A gyűjtés és feldolgozás módszerei mellett két főbb értelmezési módszert, a kontextuselemzést és a kapcsolatháló-elemzést alkalmaztam. Az előbbi a juhászat tárgyi világához és a lakáskultúra-vizsgálathoz kapcsolódó fejezetekben kapott hangsúlyt. Ennek a módszernek a segítségével – feltárva a tárgyak „életútját” – a tárgyi világ mélyrehatóbb vizsgálatát valósíthattam meg.

A kapcsolatháló-elemzés esetében részben szociológiai kutatások elméleti eredményeire támaszkodtam. Ezt a módszert azért tartottam célravezetőnek, mert általa világossá válhatott, hogy milyen kapcsolatok mutathatók ki juhászok és juhsgazdák között, és ezek a kapcsolattípusok hogyan hatnak az olyan juhászati tevékenységekre, mint a tejhaszon elosztása vagy a juhászati események lebonyolítása.

A településre irányuló adatgyűjtést Csíkmadaras Helyi Tanácsának alkalmazottai segítették. A tőlük kapott legnagyobb segítség egy olyan, a település teljes lakosságát magába foglaló gazdasági nyilvántartáshoz való hozzáférés volt, amelynek adatait egybevettem az általam készített korábbi adatbázisok és interjúk adataival, így ez a hivatalos forrás úgymond „hitelesítette” a szóbeli megnyilatkozásokból származó információkat. Továbbá kutatási céllal a következő csíkmadarasi és csíkszeredai székhelyű intézményekbe látogattam el: Csíkmadaras Közbirtokossága, Hargita Megye Statisztikai Igazgatósága, Hargita Megyei Munkaelhelyező Hivatal, Hargita Megye Területi Munkaügyi Felügyelősége. Az ezekben az intézményekben szerzett, településre irányuló adatokat a Csíkmadarast bemutató fejezetben közlöm.

A helyszíni kutatást megelőzően és azzal párhuzamosan végeztem könyvtári kutatómunkát, ez egyrészt megkönnyítette a kutatott témában való eligazodást, másrészt elméleti keretet szolgáltatott a munkához. A kötetben hivatkozott szakirodalmi forrásokhoz való hozzáférést az Országos Széchényi Könyvtár, a budapesti Néprajzi Múzeum könyvtára, a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének könyvtára, a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság szakkönyvtára, a Magyar Néprajz és Antropológiai Intézet könyvtára, a Sapientia EMTE Csíkszeredai Karának könyvtára, a csíkszeredai székhelyű Hargita Megyei Kulturális Központ, illetve a Kájoni János Megyei Könyvtár néprajzi részlege segítette elő.